

Газет 2014 жылы
Қарағанды облысы әкімінің
«Тіл жанашыры» сыйлығының
лауреаты атанды

Арқа Ақшамы

Аймақтық қоғамдық-саяси газет №37(171) 6 қазан 2016 жыл

3 ►
**«ҮМІТТЕН»
ҮМІТ ҮЗБЕҢІЗ**

4 ►
ПАК ПӘК ПЕ?

7 ►
ТҮЛҒАҒА ТАҒЗЫМ

9 ►
**ЕҢ ҚАТЫГЕЗ
ҚЫЛМЫСКЕР
ҚАЗАҚСТАНДА**

10 ►
СВЕТҚАЛИ НҰРЖАН

МҮЛІКҰЛЫНЫҢ МҰНЫСЫ ҚАЛАЙ?!

Қарағанды облыстық мәдениет, мұрағат және құжаттар басқармасының басшысы Еркебұлан Ағымбаев дәрекілігі үшін жауапқа тартылады. Ол өзінен лауазымы төмен қызметкерді арсыз, ұятсыз және ақыл-есі дұрыс емес деп атаған.

Нұрлыхан ҚАЛҚАМАНҰЛЫ

Білдей бір облыстың мәдениет саласын басқарып отырған адамның өзі қызметтік этиканы бұзған соң, басқаларға не жорық? Рас, жұмыс қауырт, қызмет арасында түрлі жағдай орын алып тұрады. Бірақ қандай жағдай болса да, адамның жеке басына тіл тигізуге болмайды емес пе?

Ағымбаевтың айыбына қатысты Әдеп кеңесінің хатшылығы

қызметтік тексеру жүргізген. Айыпты екенін анықтап, тәртіптік жауапкершілікке тарту және жауап алу мақсатында Әдеп кеңесінің отырысына шақырған. Бірақ жұмыс бабымен Астана қаласына сапарлап кеткен Е.Ағымбаев отырысқа қатыспады. Оның бұл әрекеті Әдеп кеңесі мүшелерінің наразылығын туғызды.

«Мәдениет басқармасының басшысы басқаларға үлгі болуы керек. Оған осы әрекеті үшін ескерту жасауды ұсынамын», – деді Әдеп кеңесінің жетекшісі Жандос Сәрсенов. Алайда кеңестің басқа мүшелері оның ұсынысымен келіспей, Е.Ағымбаевқа сөгіс жариялау шарасын қолдану туралы шешім шығарды ■

«АРҚА АҚШАМЫ» ГАЗЕТІНЕ 2016 ЖЫЛҒА ЖАЗЫЛУ ЖҮРІП ЖАТЫР!

2017

Индекс	Жазылу мерзімі	Қала	Ауыл
64540 Жеке жазылушылар үшін	6 айға	1747 теңге	1824 теңге
	12 айға	3494 теңге	3648 теңге
14540 Кәсіпорындар мен ұйымдар үшін	6 айға	5393 теңге	5470 теңге
	12 айға	10786 теңге	10940 теңге

Газетке «Қазпошта» АҚ-ның барлық бөлімшелеріне барып, жаздырып алуға болады.

ЖАҒДАЙЫҢ ҚАЛАЙ, ЖАС ӨРКЕН?

2016 жылдың 30 қыркүйегінде Қарағанды қаласы әкімдігінің қолдауымен Жастар ісі жөніндегі кеңестің кезекті отырысы өтіп, оған қала әкімі Н.Әубәкіров төрағалық етті.

Кеңес жұмысы барысында балалар мен жасөспірімдер ұйымдары («Жас қыран» және «Жас ұлан») қызметін дәріптеу, сондай-ақ жастар арасындағы діни ахуалға қатысты сұрақтар қарастырылған болатын. Күн тәртібіндегі жоспардан тыс сұраққа

байланысты «Ең үздік деректі фильм» аталымының иегері, №45 гимназияның 10-сынып оқушысы Станислав Аймағамбетовке Харьковта (Украина) өтетін «Дитятко» VIII Халықаралық балалар телевизиялық фестиваліне қатысу үшін ақшалай көмек берілетін болды. Шара барысында кеңес мүшелері, ЖОО өкілдері, ММ басшылар мен жастар ұйымдарынан барлығы 25 адам қатысты ■

ТІЛ БІЛГЕНІҢ — ТІРЛІК ҮШІН

Ж.Қ.Бөкенов атындағы Қарағанды банк колледжінде қала әкімдігінің қолдауымен және Қарағанды қаласының Жастар ресурстық орталығының ұйымдастыруымен қазақ тілін кәсіби салада дамыту, сондай-ақ көпшілікке насихаттау және мемлекеттік тілді қолдану арқылы стандартты емес және бірегей әдістермен оқыту мақсатында «Қазақ тілі кәсіби салада» атты «Kaz club» жастар клубының отырысы аясында зияткерлік сайыстар мен тренингтер өткізілді. Сөздік қорларын ұлғайту және жинақтау мақсатында зияткерлік сайыстар ойын түрінде өткізілді. Шара барысында қатысушылар қызығушылықтарын білдіріп қана қоймай, ойындар мен сайыстарға тікелей қатысуға мүмкіндік алды. Сонымен қатар қатысушыларға келешек үшін мемлекеттік

тілді оқу маңыздылығы да айтылды. Аталмыш шараға колледждің 20 оқушысы қатысты ■

БАБА ДӘСТҮРІ — БАЛАҒА МҰРАТ

Аударыспақ және теңге ілу ұлттық ат спорты түрлерінен жарыстар өтті. Ағымдағы жылдың 28 қыркүйегінде, «Қайрат» БЖСМ ат спорты базасында аударыспақ және теңге ілу ұлттық ат спорты түрлерінен ҚР тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған мектепішілік жарыс өтті.

Теңге ілу жарысында жеңімпаз және жүлдегер атанғандар:

I орын – Б.Белгібаев;
II орын – Д.Меделханов;
III орын – И.Төлеутаев.

Аударыспақта жеңімпаздар мен жүлдегерлер 3 салмақ дәрежесінде анықталды:

45 келі
I орын – Нұрболат Шәйкен;
II орын – Аян Сапаров;
III орын – Асылжан Зейнелқабден.

55 келі
I орын – Асқар Манапов;
II орын – Нұрым Тыштықов;
III орын – Жәнібек Туғанбек.

65 келі
I орын – Нұртас Сәтбек;
II орын – Әбдусафар Жорабеков;
III орын – Қуаныш Бағдатов ■

ҰСТАЗДАРДЫ ҰЛЫҚТАҒАН ФЛЕШМОБ

Жастар ресурстық орталығы флешмоб ұйымдастырды. Ұстаздар күні қарсаңында Ю.Н.Павлов атындағы №35 ЖББОМ-ның 9, 10, 11-сынып оқушылары ұстаздардың өскелең ұрпақты тәрбиелеуде қосқан баға жетпес еңбегі үшін флешмоб өткізді. Шараға жалпы саны 20 оқушы қатысты ■

СЕЛФИ ӘСЕРІ

Қарағандыда педагог-психолог оқушылармен бірге селфидің адамға әсерін зерттеді.

«Тақырып өте өзекті. Оны балалардың өздері ұсынды. Қазір адамдар жас ерекшелігіне қарамастан, өздерін суретке түсіргенді ұнататынын көріп жүрсіздер ғой. Оқушылармен бірге «Селфидің жасөспірімнің тұлғасына әсері» тақырыбында ғылыми-зерттеу жобасын орындадық. Қалалық деңгейде ол – бірінші, облыс бойынша үшінші орынды иеленді», – деп айтып берді Қарағандыдағы № 30 орта мектептің педагог-психологы

Екатерина Ганина.

Оның айтуынша, зерттеу сауалнамасына аталмыш мектептің 7-11 сынып аралығындағы 100-ге жуық оқушысы қатысты.

«Алдымен, кім күніне қанша рет, қай қырынан селфи жасайтынына қатысты сауалнама сұрақтарына жауап алынды. Яғни селфиге тәуелділіктің деңгейін анықтадық. Үш қыз тіпті, күніне өздерінің 40-қа жуық фотосын жасайтынын көрсетті. Ол бірнеше рет түсірілген бір кадр болуы да мүмкін», – деді ұстаз.

Онымен қоса, сынақ ретінде

селфиге тәуелді жеткіншектердің биометриялық көрсеткіштері де өлшеніп алынған. «Анықталғандай, суретке түсу кезінде, әсіресе қыздардың қысымы жоғарылап, дене қызуы көтеріледі. Кейін кейбір қатысушылар өздеріне «селфиге

соншалықты құмартудың қажеті бар ма, жоқ па деген» сұрақтар қоя бастады. Зерттеу қорытындысы бойынша, тәуелділіктен қалай арылуға болатынына қатысты психологиялық ұсынымдар әзірленді», – деп нақтылады Е.Ганина ■

ҚАРТ — ҚАЗЫНА

Қарттар күніне орай облыс әкімі Нұрмұхамбет Әбдібеков қарттар мен мүгедектердің медициналық-әлеуметтік мекемесінде болды.

Өңір басшысы қарттарды: «Бұл мереке – үлкендерге құрмет қана емес. Бұл әрқайсысымызға жақындарымыз бен туыстарымызға мейірім, қамқорлық үшін алғыс айтуға мүмкіндік береді. Біз сіздерге шексіз қарыздармыз, ал сіздердің өмірлеріңізге жылулық сыйлау біздің қолымызда», – деп құттықтады.

Облыс әкімі қарттарға көтеріңкі көңіл-күй сыйлау үшін «Ямаха» синтезаторын тарту етті. Мекеме басшылығының айтуынша, мұнда шығармашылық және би кештері жиі болып тұрады.

Қарағанды қаласындағы №2 медициналық-әлеуметтік мекеме ардагерлерге, мүгедектерге, зейнеткерлер мен күтімді қажет ететін жандарға арнайы әлеуметтік қызмет көрсетеді. Мұнда жылына 700-ге жуық адам қабылданады ■

ЭКСПО – 2017 нысандарын салу бойынша Қарағанды облысының кәсіпорындары құны 8,6 млрд теңге болатын 23 келісімшарт бекіткен.

Бұл туралы облыс әкімдігінде халықаралық көрмеге дайындық мәселелері бойынша өткен жиналыста хабарланды.

Облыстың Өнеркәсіп және индустриялық-инновациялық даму басқармасының хабарлауынша, өңірдің 21 кәсіпорны келісімшарт жасауға қатысқан. «КЗМК-Имсталькон» ЖШС металл конструкцияларын дайындау және жеткізу бойынша, «АрселорМиттал Теміртау» АҚ, «Теміртау Қазмеханомонтаж №2» ЖШС (металл құрастырылымдары) және «Гранит» ПК ірі келісімшарт жасады.

Сонымен бірге қарағандылық өндірушілер

ЭКСПО нысандарының құрылысшыларына бетон өнімдерін, жылу радиаторларын, құбырлар, құрылыс қоспаларын, лак және бояу өнімдері мен өрт сөндіру жүйелерін жеткізеді.

ЭКСПО – 2017 нысандарына отандық құрылыс материалдарын жеткізу көлемі бойынша Қарағанды облысы елімізде екінші орында тұр.

«Бастапқыда ЭКСПО өткізуге дайындық жұмыстары бойынша біздің облыс құрылыс материалдарын жеткізу және жобалаумен айналысты. Ал бүгінгі таңда көрмені ақпараттық қолдау бойынша жұмыстарды ұйымдастыру, туристік бағыттар мен жол бойындағы сервисті дамыту, еріктілерді дайындау жұмыстарын атқаратын деңгейге жеттік», – деді облыс әкімі Нұрмұхамбет Әбдібеков ■

Мәссаған

«ҮМІТТЕН» ҮМІТ ҮЗБЕҢІЗ

Қарағандыда тағдыр тәлкегіне ұшыраған ата-аналарға көмек қолын созатын жалғыз орталық бар еді. Оның өзі жабылатын болыпты. Үміт орталығына үміт артып отырған қамқоршысы жоқ аналардың жүзінде мұң, көңілдерінде кірбің бар. Егер орталық жабылып қалса, ондағы аналар мен балалар қайда барады? Кімді паналайды? Дәл осы мәселені отандық арналардың бірінде істейтін әріптестеріміз көтерді. Мәселенің төркініне үңіліп, жауап іздеген болды. Бірақ олар дайындаған бейнесюжет дауды ушықтырғаны болмаса, қоғамды алаңдатқан сұрақтың жауабын тауып бере алмады. Толығырақ баяндасақ...

Қарағандыдағы Үміт орталығын 2000 жылы Сара Назарбаева келіп ашқан болатын. Содан бері жүздеген адамның тағдырына араша болды, шерменде болған аналарға қамқорлық көрсетіп, сәбилердің тірі жетім атанып, балалар үйіне орналасуының алдын алды. Он алты жылда атқарылған жұмыс жетерлік. Қазіргі таңда барар жері, басар тауы жоқ жиырмаға жуық жалғызбасты ананың сенім артар тірегі осы орталық болып отыр. Олар дүйсенбі мен жұма аралығында балаларын осында қалдырады. Жұмысқа орналасып, баспаналы болғанша, балалары үкімет қарамағында болады. Яғни тәрбиеленуші бүлдіршіндер үшін тамақ та, киімдері де толықтай тегін. Баланы бұл үйде қалдыру үшін Облыстық білім басқармасының рұқсаты керек. Регламент бойынша, балалар бұл жерге тек алты айға ғана қалдырылады. Егер осы алты айда баланың ата-анасы жағдайларын

түзеп алмаса, уақытты тағы да созуларына болады. Бірақ биыл бұл орталық жабылатын болыпты. Әсілінде, ел ішін кеулеп кеткен қауесет солай дейді. Өрине, бұл – жалған ақпарат, бірақ астарында шындық та бар.

Ағымдағы жылы Білім басқармасының басшылығы бұл орталықтың жұмысына өзгеріс енгізуді көздеген екен. Яғни Үміт үйі жұмысын тоқтатып, оның орнына Отбасын қорғау орталығы ашылады. Аналардың түсінбей жүргені де осы мәселе болса керек. Бірақ бұл өзгеріс орталықтағы балалар мен олардың аналарына кері әсерін тигізбейді. Ешкім де далада қаңғырып қалмайды. Қайта үкіметтің қамқорлық аясы кеңейтіліп, отбасылық жағдайы шиеленіскен аналарға берілетін көмек күшейтіледі. Қарағанды облыстық білім басқармасының қамқоршылық және қорғаншылық бөлімінің басшысы Алма Қаңтарбаеваның хабарлауынша, алдағы таңда орталықта қосымша бірнеше қызмет көрсетілетін болады. Яғни штатқа заңгер алынады. Ол отбасылық зорлық-зомбылыққа ұшыраған немесе басқа да мәселелер бойынша шырғалаңға түскен жандарға ақыл-кеңесін айтып, заң аясында қолдау көрсетеді. Сондай-ақ жұмыс таппай жүргендерді жұмысқа орналастыру, баспана тауып беру мәселелері бойынша да көмек беріледі және орталық кеңейтіледі. Қазір мұнда бар болғаны 30 баланы орналастыруға болады. Ал кезекте тұрғандардың қатары көп болса керек. Сондықтан алдағы таңда қамқорлыққа алынатындардың қатарын көбейту жоспарланған. Бұл туралы аналарға

алдын ала ескертілген.

Олар бұл хабарды орталық жабылады деп түсінген. Сондықтан шенеуніктердің есігін жағалайды. Бірақ мардымды жауап ести алмай шерменде болады. Білім басқармасының мамандары орын алып жатқан өзгерістердің мәні туралы дұрыс түсіндіріп бере алмаған. Екі жақ бірін-бірі түсінбей, дау ушыға түседі. Соңында ата-аналар отандық арналардың біріне хабарласып, көмек сұрайды.

Телеарнадағы әріптестеріміз мәселенің мән-жайына қанық болу мақсатында аталмыш мекеме туралы сюжет түсірді. Көрсетті. Қорғансыз қалған аналар мәселесін қоғам назарына салды. Мұнысына алғыстан басқа айтарымыз жоқ. Десек те, олар да Білім басқармасындағылардың түпкі ойын дұрыс аңғармаған екен.

Білім басқармасының қамқоршылық және қорғаншылық бөлімінің басшысы Алма Қаңтарбаеваның айтуынша, ол телеарна журналистеріне мәселені жан-жақты түсіндіріп, алдағы жоспарларымен бөліскен екен. Бірақ эфирге шыққан сюжетте оның: «Сондықтан бізге бірнеше ата-ана өтініш білдірген болатын. Кездесу барысында мәлімдеме бергенбіз. Алайда ол кісілердің тарапынан түсінбестік болған сияқты», – деген сөзі ғана келтірілген. Арна журналистерінің не себепті бұлай жасағаны түсініксіз. Бәлкім, осы мәселеден сенсация жасағылары келген болар ■

Заң

ПАК ПӘК ПЕ?

Қарағандылық мұғалім жарылғыш зат туралы жалған ақпарат бергені үшін сотталып жатыр. Тергеу мәліметіне сай, ұстаз полиция бөліміне қоңырау шалып, қаладағы ірі сауда орны маңайына жарылғыш зат қойылғанын хабарлаған. Бірақ айыпталушының өзі қоңыраудың Төтенше жағдайлар департаменті ғимаратына түскенін айтып отыр.

Жарылғыш зат қойылғаны туралы ақпарат 2015 жылдың 14 сәуірінде түскен еді. Дәл осы қоңырау қаланың барлық құтқару қызметін аяғынан тік тұрғызды. Алайда оқиға орнына келген мамандар қауіпті зат таппады. Ал күдікті ретінде физика пөнінің мұғалімі Юрий Пак танылған. Бірақ мектеп мұғалімі: «Қоңыраутүскенуақыттақызметтестеріме көмектестім», – деп ақталып отыр. Оның айтуынша, жалған ақпарат берушіні Қарағанды облыстық Төтенше жағдайлар департаментінен іздеу керек. Тіпті, қолында сөзін дәлелдейтін құжаттары да бар екен. Дегенмен төртіп сақшылары тарапынан төрт рет жасалған сараптама қорытындысы ұстаздың қоңырау шалғанын растаған.

«Аудиожазбадағы дауыс пен айтылған сөздер Пак Юрий Дмитриевичке тиесілі. Сотқа жазбасы толық зерттелген диск пен өзге де дәйектер берілді», – дейді судья Әлия Жошева ■

Бақылау

САЯЖАЙДАҒЫ САҚШЫ КАМЕРА

Күз келгенде қала сыртындағы саяжайды торушылардың қатары өседі. Біреулері ала жаздай өсірген өнімін жинап алуға асықса, басқалары ұрлап кетуді мақсат етеді. Саяжай ұрыларына қарсы қолданылған амал-айла көпке дейін нәтиже бермей келген еді. Бұл тығырықтан шығар жолды теміртаулық диқандар тапты. Нақты айтқанда, жаңа технологияның көмегіне жүгінді.

Осыдан екі ай бұрын Теміртаудағы «СПП Металлург» саяжай қауымдастығына екі бірдей сыртқы бақылау камерасы орнатылған болатын. Сынақ мерзімінде жұмыс істеп тұрған бұл камералар тиімділігін көрсетіп үлгерді. Екі айдың ішінде ондаған ұрлықтың алдын алып, бірнеше қаскөйдің қолына кісен салынған.

«Қазір техникалық өрлеу дәуірі жүріп жатыр. Адамның барлық қиындығын техника шешіп береді. Сондықтан еңбегімізді қорғау үшін осы камераларды сатып алған болатынбыз. Нәтижесі керемет. Ұрлық саны да азайды. Алдағы уақытта барлық көшеге осындай камера орнатып шығатын боламыз. Саяжай қауымдастығының мүшелері бұған келісіп отыр», – дейді саяжай қауымдастығының төрағасы Феликс Асадов ■

Қоғам

ӨЛЕҢДЕТКЕН ПРОКУРОР ЕЛЕҢДЕТТІ

Қарағанды облысының прокуратурасы «өлең» жазған әріптестерінің үстінен қызметтік тексеріс жүргізетін болды. Осакаровка ауданының бала кезден өлең жазумен әуестенетін прокуроры Берік Ахметжанов айналасындағы сатқын адамдарды шайтанға теңеген. Енді оның шығармашылығын Ішкі қауіпсіздік басқармасы талдауға кірісіпті.

«Сайтандар» өлеңінде Берік Ахметжанов айналасында арамза, сатқын жандардың көп екенін тілге тиек етеді әрі өз өлеңін оқу барысында түрме тілін жетік меңгергенін де көрсетеді. Оның бұл өлеңі ғаламторда қызу талқыға түскен. Желі қолданушыларының кейбірі прокурор шығармашылығын қолдаса, екіншілері «қызметтегі адам жаргон сөздерді қолданбау керек» деген пікірде. Ал оның өзі шығармашылықтың қызметіне кедергі келтірмейтініне сенімді. «Өлең – жеке шаруа», – дейді ол. Заманауи ақынның

сөзінше, бұл өлеңді жазу ойы жеке тәжірибесінен туындаған.

Қазір әріптестері Берік Ахметжановтың бұл туындысы мемлекеттік қызметшінің мінез-құлық стандарттарына қаншалықты сәйкес келетінін анықтау үстінде. Ал «ақынның» өзі ауырып қалып, демалысқа шығып кетіпті ■

Мәссаған!

ӘБДІШЕВ ҚАРЫЗ ЕМЕС

Қарағанды облысының Серік Ахметов ісі бойынша сотталған бұрынғы әкімі Бауыржан Әбдішев үкіметке бір тиын да қайтармайтын болды. Өйткені судья 3 миллион 636 мың теңгені өндіруді талап еткен Мәдениет, демалыс саябақтары және гүлзарлар басқармасының арызын негізсіз деп шешті.

Сот тыңдалымына Серік Ахметов ісі бойынша сотталған үш экс-шенеуніктің біреуі де келген жоқ. Қорғаушылар: «Айыпталушылар қатыспаса да болады», – дейді. Өйткені Мәдениет, демалыс саябақтары және гүлзарлар басқармасы түсірген арыз азаматтық сотта қаралып жатыр екен.

Мәдени саябақ басқармасының өкілдері қомақты

соманы облыстың бұрынғы әкімі Бауыржан Әбдішевтен ғана емес, Қарағанды әкімінің бұрынғы орынбасары Мұхтар Адамбеков пен Тұрғын үй коммуналдық шаруашылық бөлімінің экс-басшысы Айдос Жәкеновтен де өндіруді талап еткен. Сөздерінше, облыстың бұрынғы әкімінің иелігіндегі «Еуростандарт Қарағанды» компаниясы жол төсеніштерін қымбат бағаға сатқан. Осылайша үкіметке 3 миллион 636 мың теңге шығын келтіріліпті.

Бірақ қорғаушылар: «Шығынға батпаса, компанияның сотқа шағым түсіруі тіпті негізсіз», – дейді. Сондықтан алқа билерден шығын көлемін де, арызды да жоққа шығаруды талап етеді. Өйткені дағдарыс қыспаққа алған жылдары жол төсеніштерінің Саябақ басқармасына арзан бағаға сатылғанын, сондықтан, керісінше, экс-шенеунік Бауыржан Әбдішевке ескерткіш орнату керектігін айтады.

«Бауыржан Әбдішев Қарағанды облысының кәсіпкерлеріне сертификатталған жол төсеніштерін ең арзан бағаға сатқаны үшін ескерткіш орнату керек. Шығынға Саябақ басқармасы емес, «Еуростандарт Қарағанды» компаниясы ұшыраған. Сондықтан бұл арызды негізсіз деп санаймын», – дейді Мейрам Шаймерденов ■

Тарих

«ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН» СПЕКТАКЛІ ХАҚЫНДА

Әлихан Бөкейханның 150 жылдық мерейтойына орай Қарағандыда ұлт көсеміне арналған драманың тұсауы кесілді. Әлиханның образы тұңғыш рет сахналанды. Спектакльдің ұтымды тұстары мен «әттеген-ай» деп сан соқтырған сәттері де болды. Десек те, жоғымыз түгенделіп, жыртығымыз бүтінделгендей әсер алдық.

Орыстар адмирал Колчак туралы бірнеше драма жазып, оны сан қырынан көрсетті. Тіпті, кино да түсіріп, кеңестік кезеңнен қалған жағымсыз атауын жойып, ұлт болашағы үшін күрескен қайраткер етіп шығарды. Өсілінде, солай болған да. Бірақ орыс империясының мүддесін көксеген Колчак қазақ даласын қансыратқан болатын. Ал Әлихан бастаған қазақ зиялылары қиын-қыстау заманда елдің амандығын, азаттығын ойлап түн ұйықтамады, күндіз аттан түспеді. Тығырықтан шығар жол іздеп, ұлт мүддесін жеке бастарынан жоғары қойып, большевиктер жағына шықты. Өйткені Колчак та, Керенский мен казак атамандары да жеңіске жетсе, қазаққа автономия бермейтінін ашық айтқан еді. Сондықтан ұлт зиялылары өз бастарын өлімге тігіп,

бүгінгі тәуелсіз Қазақ елінің іргетасын қалап кетті.

Сөйткен Алаш арыстары әлі күнге дейін ардақталмай келеді. Тәуелсіздік алғанда ең алғаш қолға алған ісіміз ұлттық рухты көтеруге, идеологияны жолға қоюдан басталуы керек еді. Бірақ олай етпедік. Жоғымызды түгендеуге араға ұзақ жылдар салып барып кірістік. Әрине, ұлт көсеміне арналған драманың көңілге қонбайтын, сынға сұранып тұрған тұстары көп. Бірақ бүгінгі күннің өзекті мәселесін Әлиханға айтқызу арқылы автордың ұтқан тұсы да бар. Қалай болғанда да, сең бұзылды. Бәлкім, осыдан соң қаламгерлерге шабыт бітіп, көңілдегідей сценарийлер жазылып қалар.

Драманың сценарийін Қазақстанның халық әртісі, режиссер-драматург Ерсайын Жүнісбекұлы Төлеубай жазған. Қоюшы режиссері – Сламбек Жұмағали. Басты рөлдерде М.Қойшығарин (Әлихан) және Г.Вердембетов ойнады. Спектакль 1 актілі, ұзақтығы 1 сағат 20 минут. Қарағанды қаласындағы премьерасы 27 қыркүйек, 5-14 қазан аралығында болады ■

Бетті әзірлеген: Нұрлыхан ҚАЛҚАМАНҰЛЫ

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ. БІЛІМ ЖАРЫСЫ

Басталған білім жылы саналы тәрбие мен сапалы білім алудың шуақты кезеңі болсын! Білім жайлы басталған сөзімді әрі жалғайын. Бүгінде Нобель сыйлығы жайлы естімеген жан жоқ шығар?! Оның Альфред Нобель өсиетнамасы бойынша белгіленгені, төңкеріс жасап, әлемді аузына қаратқан біртуар тұлғалар ғана марапатталатыны көзі қарақты оқырманға таңсық емес. Ғасырда бір туатын тұлғалардан бөлек, жаңалық ашқан мекемелерге де берілетіні де белгілі. Бірақ негізгі әңгіме бұл жайында емес. Ахмет Байтұрсынұлы 1913 жылы «Білім жарысы» тақырыбымен мақала жазып, қалың қазаққа Нобель сыйлығы жайлы ұзақ әңгімелепті. Әңгімесінде қазекөңнің мінін бетке айтып, сынның астына алыпты. Озық елдерді үлгі ете отыра, жақсылыққа шақырыпты... Ендеше Ахаңның Нобель сыйлығы жайлы не жазғанын өзіңіз оқып көріңіз.

Ербол ЖУМАБАЙҰЛЫ

Білімді жұрттарда білім жарысы деген болады. Ол жарыста бөйгеге түсе алатындар – білімділер, зейінділер. Оларға бөйге тігіп, жарыстыратындар – бай адамдар я обществолар. Бөйге тігу, жарыс істеу біздің қазақта да бар. Қазақта бай адамдар я қуаныш нәрсеге той істеп, ат шаптырады, я өлген адамына ас беріп, ат шаптырады. Байлығына қарай, адамдығына қарай ас пен тойдың үлкені де, кішісі де болады. Барлығы бөйгеге тіккен малынан гөрі шақырған елдердің санынан, сойылған малынан байқалады. Тойдан көбіне ас зор болады. Асқа сойылған малды, қантына шығатын пұлды, ішілетін қымызды, тігілетін бөйгені ақшаға аударып есептегенде, зор астарға талай мың жұмсалады. Соның бәрі жұрт жиылып, бір-екі күн ішіп, жеп кету үшін істеледі. Не жұртқа келер онан пайда жоқ, не ас берушіге тиер сауап жоқ, құр далаға кеткен бір мал болады да қалады. Ақылдың ауанымен санағанда, астың шын мағынасы босқа мал шашу болып шығады. Ат шаптырып, ас берді деген бес-он жылға ат қалады. Қазақ жомарттығының түрі һәм оның ақырғы тиімі – осы.

Білімді жұрттардың білім жарысына келсек, оның мағынасы да, көздеген мақсаты да басқа. Ол бірнеше ұлыс ел жиылып, бір-екі күн дуылдап, ет жеп, қымыз ішіп кету үшін ғана жасалмайды, бүтін ұлт я дүниедағы бүтін жұрт үшін һәмкөпкеқаларлықісүшіністеледі. Дүниеда күн көріп, тіршілік етудің ауырын жеңілту үшін, жеңілін рақатқа айналдыру үшін істеледі. Неше түрлі ғылым, өнер – бәрі де тіршіліктің ауырлығын азайту үшін, рақатын молайту үшін шығарған нәрселер. Ғылым, өнер артылған сайын, дүниеда бейнет кемімекші. Осыған ақылы жетіп, есі енген жұрттар ғылым мен өнерді бірден-бірге асыруға тырысады. Асыру үшін әр түрлі істер істейді. Сол істердің бірі – білім жарысы. Білім жарысы дегеніміз – бай адам пәлен мың ақшаны бөйгеге тігеді де, мәлім етеді: осы ақшаны пәлендей іс істеген кісі алады деп. Мысалы, пәлен ауруға ем тапқан я пәлен ғылымнан, яки өнерден жаңа

жол тапқан, я пәлен турасында жазып, кітап шығарған адамдарға беріледі дейді. Ал бөйге тігілді. Енді ат жарысы болса, әркім атын жаратып, бөйгеге қосар еді; білім бөйгесі болған соң, білімділер бөйгеге қосылады. Бөйгеден дәмесі бар білім жүйріктері бірінен-бірі озуға жүйріктігін аяп қалмайды. Тап дегенді табуға ойланады, істе дегенді істеуге қарманады. Ақырында әркім істегенін, тапқанын сынға жібереді. Сыншылары ғылым ордасында тұрған білімді ғалым адамдар болады. Бұлар қарап, сынап, бөйге кеседі.

Еуропада, мысалы, Нобелевский білім жарысы бар. Бұл жарыста бөйгені ғылым ауданында я әдебиет ауданында еңбек етіп озған адам, я соғысқа қарсы һәм халық арасын жақындастыруға пікір жайған адамдар алмақшы. Жылда Рождество мейрамының алдында швед жұртының астанасы Стокгольм шаһарында білім жарысынан озғандарға бөйге аталады.

Өткен 1912 жылы Нобель бөйгелерін алған адамдар:

- 1) инженер Дален – ғылым хикметінен көрсеткен үздік біліміне алды;
- 2) профессор Каррел – дәрігерліктен көрсеткен үздік біліміне алды;
- 3) неміс жұртының атақты драма жазғыш жүйрігі Гауптман – әдебиет жүзінде үздік біліміне алды;
- 4) Сабатья һәм Гренкер – француз ғұламалары, ғылым хикметінен көрсеткен үздік білімдеріне алды.

Осылардың һәм басқалардың жылда озғанда алатын бөйгелері – шведтің Нобель деген бір инженерінің білім бөйгесіне деп шығарған 18 миллион ақшасы. Осындай жұртқа пайдалы, үлгі аларлық жақсы істі жұрттың құлағына салып, біздің айтайын деп отырғанымыз мынау: білім жарысын істеу – әр жұрттың қолынан келетін іс. Істейін десе, қазақтың да қолынан келеді. Еуропадай зор істеуге болмаса, бойымызға шағындап, «сабасына қарай піспегі, мұртына қарай іскегі» дегендей етіп істеуге болады. Еуропадағы ғылым, өнер

толық, қазақта олардың жұрнағы да жоқ. Олар асқанның үстіне асыру үшін істеп отыр, біздер жұрнағы болу үшін істеу керек. Мың жылқысы бар байлар оның үстіне мал аз дегенде, бір аты жоқ жарлы мал аз демей қарап отыруы дұрыс па? Ғылым, өнер турасында біздің жайымыз да сол жарлының халі сықылды. Ғылымның жаңа жолын табуға іздемек түгіл, тапқан ғылымға қолымызды жеткізерлік бізде еш нәрсе жоқ. Жұртқа ғылым үйретумен, көрумен, білумен жайылады. Білімнің бас құралы – кітап. Қазақ арасында білім жайылуына, әуелі, оқу үйренетін орындар сайлы болу керек, екінші, білім тарататын кітаптар жақсы боларға керек һәм халық арасына көп жайыларға керек. Осы мақсатқа жетуге зор себепкер болатын істің бірі – білім жарысы. Білім жарысының басқадан артық бір жері мынау: бұған шығарған ақша далаға кетпей, көздеген мақсатқа тура тиеді.

Егін салсаң, шықпай қалып, босқа шығындау ықтимал; мал жисаң, өліп қалып, босқа шығындау ықтимал; білім бөйгесінен пайда болмаса, шығын болмайды. Пайдасы боларлық істі істемей, бөйгеге ешкім қол созбайды. Солай болған соң, бұған шығарған ақша босқа кетуге тіпті орын жоқ. Еуропа байлары мұндай іске ақшасын басы бүтін қиып, жомарттық етеді. Ақшасын пайда қылып, сонымен малын көбейтуге шығармайды, әуелден-ақ жұрт үшін, көп үшін қайтпас қайыр құрбаным деп шығарады.

Біздің қазақ байларында Еуропа байларындай мол байлық жоқ, аз байлықпен халінше жомарттық қылатын байлар қазақта аз, жоқтың қасында. Біреудің малы көп болса да, саңылауы жоқ болады. Жұрт ісіне жаны ашып, жұрт намысына қаны қызатын қазақта адамдар аз болады. Себебі жұрт жұмысы деген қазақтың әдетінде болған емес. Өзге жұрттан оңаша жүріп, қазақ басқа халықтармен бөсекелесіп, жарысқа түскен жоқ. Сондықтан жұрт жұмысы, ұлт намысы деген сөз – қазақтың көбіне түсініксіз нәрсе. Отбасына келерлік бөле болмаса, жұрт басына келерлік бөлені ойлап, уайымдамайды. Қуанышы, қайғысы отбасынан аспайды. Ұлт намысы дегенді қазақтың көбі екі ауылдың, екі таптың я екі рудың намысы деп ұғады. Басқадан кемшілік көрсе, намыстанбайды, кектемейді, бір-бірінен кемшілік көрсе, кегін жібермейді. Ауылын

шауып, адамдарын сабаса – жауын мұқатып, мақсатына жетіп болғаны. Халықтың көбі сондай болған соң, сол көптің ішіндегі байлар қайда барсын? Сондықтан қазақ байлары білім бөйгесіне ақшасын Еуропа байларындай басы бүтін бере алмайды. Еуропаша істе деп айтуға аузымыз бара алмайды. Осыны есімізге алып, Еуропа үлгісін қазақтың мүшесіне лайықтап, артығын мінеп, қазақ байларының алдына саламыз. Қазақтың байлары білім бөйгесіне ақшасын басы бүтін шығармасын, өзіне қайтаратын етіп бөйгеге тіккісін.

Оны былай етуге болады: жоғарыда айтылды, білім жарысы қазақ арасына білім тарататын кітаптар шығаруға болсын деп. Білім түрлі болады. Білімнің әр түрін бірдей жақсы білетін адамдар аз болады. Бір түрін жақсы білетіндердің табылуы қиын емес. Докторлық ғылымын оқығандар денсаулық жайынан керек кітаптар жазуға мүмкін нәрсе; шаруа жайын оқығандар шаруа жайынан қазаққа керек жақсы кітаптар жазуға мүмкін нәрсе; оқыту жайын жақсы білетіндер мектеп кітаптарын жақсылап шығаруға мүмкін нәрсе; әдебиет ауданында жүйріктер халықтың қылығын, құлқын түзетуге керегі бар жақсы романдар, сондай сөздер шығаруға мүмкін нәрсе. Осындай кітаптарға бөйге тігілсе, ол бөйге нағыз жақсы шығарған ғана кітаптарға берілсе, тігілген бөйгеге қарай бөйге кітапты бір я екі рет бай бастырып, ақшасын өндіріп алатын болса, сонан кейінгі бастырулары жазушы өз еркіне берілсе, осы шартпен білім жарысы істелсе, әуелі бөйге тігуге жомарттық көп керек болмас еді. Неге десең, сынаудан өтіп, жақсы деп бөйге берілген кітап өтпей қалады деп қауіптенуге орын жоқ. Екінші, жазушыға да қолайлы. Шығарған кітабы жақсы болса, еңбегіне тиісті даяр ақшаны алып, онан әрі тағы жақсы кітап шығаруға кірісереді. Еңбегіне ақысы татымды болған соң, ол өзін сол жұмысқа алаңсыз жегер еді. Әр жерден сондай жазушылар шықса, білім жұмысын айдап алға бастырмай қоймас еді. Бөйге тігушіге де, бөйге алушыға да тынышты, жұрттың білім турасындағы істерін алға сүйреуге қолайлы һәм нағыз керек жолдың бірі – біздің ойымызша, осы. Бұған, басқалар һәм байлар, не айтасыздар? ■

1913 ж.

«ДЕЙСІҢДЕР-АУ ҚАСЫМНЫҢ НЕСІ БАСЫМ?»

Ей, тәкаппар дүние,
Маған да бір қарашы.
Танисың ба сен мені
Мен – қазақтың баласы.
Қасым

Қарқаралы қаласында дүбірлі той өтті. Жай той емес, қазақ поэзиясының жарық жұлдызы, дауылпаз ақын Қасым Аманжоловтың 105 жылдығына арналған мерейлі думан. Қарағанды облысының Тілдерді дамыту жөніндегі басқармасының ұйымдастыруымен, Қарқаралы ауданы әкімдігінің қолдауымен өткен шараға Арқаның 18 бен 40 жас аралығындағы ақындары қатысты. Өздерінің қаламынан туған, жүрегінен шыққан жырларын додаға қосып, сынға түсті. Үздік шыққан жеті ақынға арнайы сертификат пен қаржылай сыйлық табыс етілді.

Бұл шараның мақсаты – Қасым Аманжолов мұрасын насихаттай отырып, заманауи поэзияның дамуына ықпал ету, жас ақындардың шығармашылығына қолдау көрсету және еркін елдің жарқын жетістіктерін, өткен тарихы мен кемел болашағын қара өлеңнің құдіретімен қалың жұртқа паш ету. Мақсат орындалды да. Қарқаралы қаласының Мәдениет үйінде ине паншар орын жоқ. Қасым тойына жиналған жұрттың қарасы қалың. Қуаныштысы – сол: көрерменнің көбі – жастар. Олар Қасым ақынның шығармаларымен, жас ақындардың өлеңдерімен сусындап, ел ағаларының естеліктері мен ақыл-кеңесін тыңдап, болашақта бағдар болар ой түйді.

Қасым Аманжоловтың 105 жылдығына арналған «Дүниеге келер әлі талай Қасым...» атты облыстық мүшәйра көптен күткен шараның бірі еді. Өрине, Қасым – тек Қарағандының ғана емес, күллі қазақтың ақыны. Оның осы тойы облыс шеңберінде шектеліп қалмай, республика деңгейінде өтсе, құба-құп болар еді. Өйткені Қасым – қазақ поэзиясына төңкеріс әкелген ақын. Сталиндік репрессиядан кейін тұралап қалған қазақ поэзиясын босағадан төрге сүйреп, бүгінгі халге көтерген жан.

«Мынау ақындар былай деп өлең жазады: «Бүкіл Алаштың жүгін мен көтеріп келемін. Дүниенің қасіретінің бәрі менің басымда.

Менен басқа қасіретті адам жоқ». Өтірік айтады! Дүниеде ең қасіретті ақын Қасым ғана болды. Қасымдай қасірет көрген ақын жоқ. Мұқағалидың заманы ғажап заман болды. Менің заманым тіптен ғажап. Шалқып жүрдік. Басқа ешқандай қиындық көрген жоқпыз. Қасіреттің бәрін көрген – Қасым. Қасым Абай мен Мағжаннан кейін өлім жазасына бұйырылған қазақ поэзиясын босағадан төрге алып шықты. Қасымға дейін қазақта жөнді поэзия болған жоқ. Бәрі – ұран! Бәрі – мақтау! Ал ол – поэзия емес, ол – доклад. Қасымға дейін тақпақ қана болған. Тақпақты поэзияға айналдырған – ұлы Қасым.

Қасымның әр өлеңі шыққан сайын, «Социалистік Қазақстанның» бетінде «сыншылдар», ылғи күншілдер арыз жазады. «Мынау ұлтшыл. Мынау кешегі Алашорданы сағынып жүр. Сарыарқа деп жырлайды», – деп жазады. Қасым еш уақытта жайбарақат жүрмеген. «Қашан мені ұстап әкетеді» деп өмір сүрген. «Ұлтшыл» деген сөз «халық жауы» дегенді білдіреді. Жалпы, қазақ әдебиетінде екі адам қорқынышпен өмір сүрген: біреуі – Мұхтар Әуезов, екіншісі – Қасым Аманжолов. Ленин сыйлығын алғаннан кейін барып Мұхтардың жүрегі орнына түсіпті. Оған дейін «қашан ұсталып кетер екенмін» деп өмір сүрген», – дейді Серік Ақсұңқарұлы.

Ал Қасым болса, кешегі Абай, Мағжандардың жолын жалғап,

сталиндік репрессиядан соң жойылып, өліп бара жатқан қара өлеңді тірілтті. Бүгінгі дәрежеге жеткізді. Бұған Қасымның інісіндей болып қасында жүрген ақиық ақын Мұқағали Мақатаевтың:

«Дейсіңдер-ау Қасымның несі басым?!

Қасым солай болмаса, несі Қасым?

«Ақынмын» деп қопаңдап жүргендердің

Әммесінен Қасымның десі басым», – деген өлең жолы да дәлел бола алады.

Олай болса, Қасымның тойын күллі қазақ тойламағанда, кім тойлайды? Әйтсе де бұл тұста да баяғы қаржы мәселесі төбе көрсетті. «Шіркін, ақша жолда жатса...» (Қасым Аманжолов) дейміз мұндайда.

Қарағанды облысының Тілдерді дамыту жөніндегі басқармасы ұйымдастырған осынау шараға облыстың түкпір-түкпірінен 24 ақын өлең жіберген екен. Олардың үздік шыққан жетеуі Қарқаралы қаласының Мәдениет үйінде халыққа таныстырылды.

Екі кезеңнен тұратын байқаудың қазылар алқасы құрамында Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ профессоры, ақын Қойлыбай Асан, «Парасат» орденінің иегері, мәдениет саласының майталманы Рымбала Омарбекова, «Орталық Қазақстан» газеті Бас редакторының орынбасары, белгілі қаламгер Еркін Мұсабектер болды. Ал

өділқазылар алқасының төрағасы – белгілі ақын, Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты Серік Ақсұңқарұлы.

Жырдодаасының қатысушылары Қарағанды қаласынан Қарқаралыға таңмен таласа аттанған болатын. Күн райы да дәл Қасымның мінезіндей қыр көрсетті. Бірде төгілдіре жауын жауса, енді бірде жаздай жадырап сала берді. Бірнеше сағаттық жолдан қасиетті шаһарға жеткен бетте, мерекелік концерт те басталып кеткен еді. Қарқаралы – ежелден-ақ өнер ортасына айналған мекен. Жергілікті өнерпаздар Қасымның өлеңдерін нақышына келтіре орындап, әуелете ән салды, мың бұралып би биледі. Домбыраның көмейінен күмбірлете күй төгіп, дәстүрлі әннен шашу шашты. Оларға аталмыш бейгенің жүлдегерлері де үн қосып, өлеңдерін оқыды. Қалың көрерменнің қошеметіне бөленді.

Сонымен, Қасым мүшәйрасының бас жүлдесі Қасым ақынның жерлесі, Қарқаралыға қарасты Жаңатоған ауылының тумасы Жадыра Байбұлановаға бұйырды. Ал бірінші орынды «Серт» жыр жинағының авторы, «Орталық Қазақстан» газетінің тілшісі Жәнібек Әлиман иеленсе, екінші орынға жас жауқазын Перизат Жаңғылышбаева мен Мақсат Күземханов лайық деп танылды. Үшінші орынды аймақтық «Арқа ақшамы» қоғамдық-саяси басылымының жауапты хатшысы, есімі көпке мәлім болып қалған ақын-қаламгер Ерболат Қуатбек, сондай-ақ жыр әлеміндегі жаңа есімдердің бірі, Қасым туған топырақтан шыққан Ерік Нарынов пен Саран қаласынан келген орыс қызы Лора Лидия иеленді.

Мерекелік кештен соң Қарағандыдан келген ақындар Мәди Бөпиұлының ескерткішіне гүл шоғын қойып, рухына тағзым етті. Мәди мен Қасым – бір өңірдің тумасы, бір тағдырдың иесі. Бірі туғандарының қыспағына ұшырап, халықтың мұңын жоқтап, тау мен тасты пана көрсе, екіншісі көреалмастардың қуғындауына ілінді, тірісінде өділ бағасын ала алмай мұңға түсті. Бірақ екеуін де тағдыр жасыта алмады. Өр рухты өлтірмей сақтап қалды. Басқалардың жігерін күм ететін тағдыр тезінің құдіреті олардың рухын шыңдауға ғана жарады ■

Нұрлыхан ҚАЛҚАМАНҰЛЫ

ТҰЛҒАҒА ТАҒЗЫМ

Қазақтың қазіргі шекарасының аман қалуына екі бірдей тұлғаның еңбегі сіңді. Бұл екеуі де – Арқаның тумасы. Алғашқысы – патшалық Ресей құлап, Кеңес үкіметі енді орнап жатқанда, шекараны айқындап, Коростель жазығы, Семей, Ақмола облыстары және Каспий теңізінің солтүстік жағалауының Қазақстан шекарасына енуіне үлес қосқан, математика ғылымдарының тұңғыш профессоры Әлімхан Ермеков. Екіншісі – Хрущевтің жылымық кезеңінде бес бірдей облысты аман алып қалып, сол үшін барлық атағынан айырылған Жұмабек Тәшенов.

Ағымдағы жылы ұлтымыздың ұлы перзенттерінің бірі Әлімхан Ермековтің туғанына 125 жыл толып отыр. Ол заманында Әлихан Бөкейханның сенім артқан серіктерінің бірі болған. Қазақ шекарасын айқындауды Алаш арыстарының осы кісіге сеніп тапсыруы да содан болса керек. Ол өзіне артылған ұлт мүддесін абыроймен алып шықты.

1920 жылы Әлімхан Ермеков ҚазақКСР Орталық атқару комитетінің мүшесі ретінде Мәскеуге іссапармен жіберіледі, онда ол В.И.Ленин басшылығымен болған отырыста Қазақстанның сол кездегі ахуалы жөнінде баяндама жасайды. Республика шекарасы туралы шиеленіскен пікірталас барысында Ермековтің алғырлығының арқасында Қазақстанға Ресейдің иелігінде болған өте маңызды территориялар қайтарылды.

Әлімхан Ермеков Алаш арыстарымен бірге тізе қосып, ұлт мүддесі жолында еңбек еткен. Сол үшін 1937 жылы ұсталып, абақтыға жабылады. Бірақ ату жазасынан аман қалып, айдауға жіберілген. 1947 жылы жазасын толық өтеп шығады. Әйтсе де соңына ерген жаланың шырмауынан құтыла алмай, репрессияның екінші кезеңінде тағы да ұсталып кетеді. Тек Сталин өлген соң, 1957 жылы ғана толық ақталып, әуелгі мамандығы – математика саласы бойынша ЖОО-да дәріс оқиды. Өмірінің соңғы күндерін Қарағанды қаласында өткізіп, осында жерленген. Содан бері ұмыт қалған.

Кеңес дәуірінде оның ұлт алдында атқарған істері ескерілмеді. Тек тәуелсіздік алған соң барып әділ бағасын алды. Оның өмір жолын Қарағанды жастары үлгі тұтты, еңбегін ардақтады. Қарағанды облысының Жастар

саясаты мәселелері жөніндегі басқармасының бастамасымен Әлімхан Ермековтің зиратына қоғамның белсенді өкілдерінің көмегімен реставрация жасалған еді. Бүгінде Қарағанды қаласының солтүстік-батысында орналасқан қалың қорымда елеусіз жатқан ұлт зиялысының қайта ретке келтірілген зиратының басына аймағымыздың аға буын өкілдері, белсенді және шығармашыл жастары жиналып, рухына тағзым етті, арнайы дұға бағыштады.

«Бұл іс-шара осымен аяқталып қалмайды. Алдағы уақытта жас математиктердің республикалық деңгейдегі олимпиадасын өткізуді жоспарлап отырмыз. Бұл кісі өзі — математик болған адам. Қарағанды мемлекеттік политехникалық университетінде ұзақ жылдар бойы дәріс оқыған. Сондықтан жыл сайын дәстүрлі түрде өтіп отыратын олимпиада осы университеттің базасында өтеді.

Бұл шараны өткізудегі басты мақсатымыз — мына жастарға осындай ұлы тұлғалардың болғанын, қазіргі жетістіктерге жетуімізге осы адамдар себеп болғанын түсіндіру» — дейді шараның ұйытқысы болған Мирас Құттыбай.

Расымен де, ел тәуелсіздігі жолында күрескерлік рухымен тарих төрінен орын алған тұлғаларды ұлықтау, олардың қайраткерлік жолын жас ұрпақ санасына сіңіру — бүгінгі күннің басты мәселесі. Қазақта «өлі разы болмай, тірі байымайды» деген аталы сөз бар. Қарағанды облысының Жастар саясаты мәселелері жөніндегі басқармасының бұл бастамасы — алғыс айтуға тұрарлық дүние. Арысын ардақтаған елдің әлемдік аламанда шаң қауып қалмасы – ақиқат! ■

ЖАРНАМА ЖӨНГЕ КЕЛСІН!

Жарнамадағы жарымжан қазақ тілінің мәселесі оң шешімін тапты. Мәдениет және спорт министрлігінің мамандары бұдан былай кәсіпкерлерге жарнама мәтіндерін тегін аударып беруге дайын екенін мәлімдеді.

Қыркүйек айының орта шенінде emle.kz, tilalemi.kz сайттары ашылған болатын. Бұл сайттарда «Маманның көмегі» деген арнайы бөлім бар. Кәсіпкерлер өздеріне қажетті мәтінді сол бөлімге жіберулеріне болады. Ол мәтінді тіл мамандары аударып, орфографиялық, стильдік қатенің бар-жоғын тексереді. Дайын болған нұсқаны кәсіпкерге

жібереді. Осы арқылы көшедегі қазақша жазулардың сапасын арттыруға күш салады.

Тағы бір айта кетерлігі – Ш.Шаяхметов атындағы Тілдерді дамытудың республикалық координациялық-әдістемелік орталығының мамандары тек аудармамен ғана шектеліп қалмайды. Олар кәсіпкерлерге жарнама мәтінін де жазып береді. Әрине, ақысыз. Бұл туралы орталық директорының кеңесшісі Оразкүл Асанғазы мәлімдеді.

«Біз аударманың не екенін ұмытуымыз қажет. Егер де бізге болашақта кәсіпкер қазақ тілінде жарнама мәтінін құрастыру

туралы өтінішпен келсе, біз оны орындауға дайынбыз. Ал егер кәсіпкер біздің сайтқа оған белгілі бір тауарға қазақ тіліндегі жарнама мәтінін дайындау қажеттігі жайлы жазса, ол жұмысты тегін орындаймыз. Бастысы, хабарлама жіберуші өз тауарын сипаттап беруі қажет. Сосын біз жарнама мәтінін қазақ тілінде жазамыз», – деді Оразкүл Асанғазы ■

ШИМОН ПЕРЕСТІҢ ШЫНДЫҒЫ

Украинаның астанасы Киев қаласында өткен Ялта Еуропалық Стратегиясында (YES) Израильдің 9-президенті Шимон Перестің сөйлеген сөзі көпшілікке жаңа серпін берген еді. Ол жалқаулық, батылдық пен ертеңге деген үміт жайлы сөз етті. Израильдің саяси қайраткері, экс-президенті Шимон Перес 93 жасқа қараған шағында дүниеден озды. Оның былтырғы жиындағы сөзі көпшілікті дүр сілкіндірген еді. Сол бір сөзін назарларыңызға ұсынуды жөн көріп отырмыз.

«Е

«Жігерлі болудың жолы қандай?» деп көпшілік сұрап жатады. Бұл өте оңай. Жетістіктеріңіз бен мақсаттарыңызды ойша есептеңіз. Егер сіздің жетістіктеріңізден гөрі арманыңыз көп болса, демек, сіз әлі жассыз.

тауып алып жатады. Біз болсақ, суды шығардық. Осылайша ісіміз оңға баса бастады. Суды тұщыландырып, суды көп қажет етпейтін көкөністерді іздедік, селекциямен айналыстық. Осының құпиясын білгіңіз келсе, мұның сыры мынада: болашаққа сіздің не тапқаныңыз емес, не өндіргеніңіз маңыздырақ.

Бізде адамдар да, қарулы күштер де болған жоқ. Біз ешқашан соғысқан емеспіз, бізде бар-жоғы 450 мың халық болды. Әскери тәжірибе мен генералдарымыз да жоқ еді. БҰҰ Израиль мемлекетін құру туралы шешім шығарғанымен, шын мәнісінде, соғыс жүріп жатқан еді. Біздің қолымыздан келер не бар? Екі-ақ нәрсе бар.

Біріншісі – адамдары батыл әрі ержүрек болуы керек. Олар біздің жеңістен өзге жолымыз жоқтығын ұғынулары керек. Егер біз бір рет жеңісті қолдан берсек – бәрінің құрығаны.

Екіншісі – бізде қару болмағандықтан, өзіміз жасай бастадық. Әскерді жетілдіру үшін IT-ді дамыту қажет болды. Израиль IT-і әскер үшін жұмыс істеді. Себебі айналамыздың бәрінен қауіп төніп тұрған еді.

Осының барлығын мен не үшін айтып отырмын? Осы уақытқа дейін мен барлық қыз бен жігіттерге «сіздердің достарыңыз сіз ойлағаннан әлдеқайда көп» деп айтып жүремін. Жалқау

болмаңыздар. Қолыңызда жердің сізге берер сыйынан артық дүние бар. Өзіңізге берілмеген затты қолдан жасап ала аласыз. Бұл – баршаға сабақ бола алатындай дүние.

Украина – ауылшаруашылығы саласынан әлем бойынша маңызы бар елдердің бірі. Сіздердің, расымен, жеткізетіндеріңіз өте көп. Сондықтан ауылшаруашылығынан бас тартуға болмайды. Сіздер халықтың дарыны мен ресурстарын біріктіріп, алға жылжуларыңыз керек.

Халықтың әлеуеті зор. Бірақ бәрінің бойында кішкене жалқаулық басым. Егер мақсатқа жетуді ойласаңыз, жұмыс жасау керек. Аспаннан салбырап түскен ештеңе жоқ. Біз Израильде көп еңбек еттік. Адамдар еңбек демалысын алып жатады, бұл дегеніңіз – уақытты бос шығындау. Менің жасым 90-ға келді, осы уақытқа дейін демалыс алып көрмегем. «Сенің есің дұрыс па өзі? Демалмайсың ба?» деген сауалдарды жиі естимін. Ал маған жұмыс істеген ұнайды. Мен жұмыстан ләззат аламын. Кертартпа болудың қажеті жоқ. Соның ішінде замананың ауысқан тұсында ол— уақытты бекер өткізумен тең.

Ғылымға ілесу керек. Ғылымның шет-қиыры жоқ. Өткен күннің мәселесін шешемін деп тырысу да – бос өүрешілік.

Оның қаншалықты мүмкін екенін де білмеймін. Өткен күн өтті, оның еш маңызы қалмайды. Тек қана одан сабақ алып, қателіктерді қайталамауға тырысу керек. Өткенде еш үміт те, болашақ та жоқ.

Адамдардың көбі ойластырғанды емес, есте сақтағанды жақсы көреді. Бұл – үлкен қателік. Нені есте сақтап қалғыңыз келеді? Жасаған қателіктеріңізді ме? Тарихқа сүйенуге болмайды. Тарихшылар – ел билігіндегілер не айтса, соны жазатын жаршылар ғана.

Адамдар үнемі бір нәрседен қорқумен жүреді... Жағдайымыздың не боларын бір Құдай ғана біледі.

Менен «өткенге көз тастасақ, сіздің ең үлкен қателігіңіз қандай болды?» деп сұрап жатады. Мен «біздің арманымыз асқақ деп ойлайтынбыз» деп жауап беремін. Қазір қарап отырсам, соншалық асқақ арман иесі болмаған екенбіз. Үнемі үлкен нәрсені арман ету керек. Арманыңыз үлкен болған сайын, жетеріңіз де үлкейе түседі.

Бүгінгі жастар мықты. Бірақ маған ұнамайтын бір тұсы – саясаткерлерді жеккөретіні. «Саясат біз үшін емес, жемқорларға толып кеткен» деп жатады. Ондайда мен «адал саясат керек десен, өзің барып жасап ал» деп жауап беремін.

Осының барлығы – менің бүгінге дейін түйгенім.

«Жігерлі болып қалудың жолын айтыңызшы?» деп қолқа тастап жатады. Айтқанымдай, бұл оңай. Егер арманыңыз жетістіктеріңізден көп болса, сіз жассыз. Ал керісінше болса – қартайғаныңыз ■

Сот

МАТАЕВТАРДЫ МАТАП СОТТАДЫ

Астанадағы Есіл аудандық №2 соты әкелі-балалы Матаевтарға үкім шығарған соң, олардан тәркіленген дүние-мүліктің тізімін де оқып берді. Айта кетейік, судья Ақболат Құрмантаев Сейтқазы Матаевты 6 жылға, оның ұлы Әсет Матаевты 5 жылға бас бостандығынан айырды.

Астананың сол жағалауында орналасқан Министрліктер үйіндегі Матаевқа тиесілі «Журналистер үйі», сонымен қатар Алматыдағы пәтер мен екі паркинг және жер телімі де мемлекет меншігіне өткізіледі.

Тергеу мәліметіне сенсек, Қазақстан Журналистер одағының төрағасы Сейтқазы Матаев «ҚазТАГ» ақпараттық агенттігінің бас директоры Әсет Матаевпен (өзінің ұлы) бірлесіп, мемлекет

қазынасынан ірі көлемде қаржы жымқырған. Дегенмен С.Матаев өздеріне тағылған осынау айыптардың ешбірін мойындаған жоқ. Ол бұл істің тасасында саяси топтардың тұрғанын да айтты.

«Мен ешнәрсе ұрлағам жоқ және жоспарламадым да. Менің ұлым да дәл солай. Біздің кінәміз жоқ. Кінәлі болсам, менен оффшордағы ақшамды, шетелдегі виллаларымды іздеп табыңыздар. Бірақ мұның ешбірі жоқ менде. Мені қандай мақсатта айыптап отырсыздар? Сіздер менің шотымды, тіпті, жаңа туған немерелерімнің шотын тексеріп шықтыңыздар. Бірақ бәрібір ешнәрсе тапқан жоқсыздар. Тағы айтамын, егер қандай да бір артық тиын тапсаңыздар, тағылған айыптың бәрін мойныма аламын», – деді өткен аптада болған сот отырысында Сейтқазы Матаев ■

Қоғам

ЕҢ ҚАТЫГЕЗ ҚЫЛМЫСКЕР ҚАЗАҚСТАНДА

Әлемдегі ең қатыгез қылмыскерлер жазасын өтейтін Гуантанамо түрмесінде 13 жыл отырып шыққан тунистік Лютфи бен Әли Қазақстанда оңалтудан өтіп жатыр. Ол біздің елдегі жағдайының нашарлығын айтып шағымданды.

«Гуантанамода жанымда сөйлесетін, пікірлесетін адамдар болды, мұнда ешкімім жоқ, жалғыздық», – деп мұңын шақты 51 жастағы тунистік азамат. Ол қазір Семейде, қала аумағын тастап кете алмайды. Тұтқын емес, бірақ толыққанды еркіндікте де емес. Оңалту жұмыстарының қалай өтіп жатқанын «The Guardian» басылымының тілшілері жазды.

Лютфи бен Әли Қазақстанға 2014 жылдың соңында жеткізілді. АҚШ-та оған әл-Каида лаңкестік ұйымымен байланыста болған және тунистік экстремистік топтың мүшесі болған деген айып тағылған. Әлидің өзі болса, тағылған

айыптардың бірде-бірін мойындаған жоқ. Өзінің айтуынша, ол әйелін іздеп Пәкістанға, кейін Ауғанстанға барған екен. Америкалық құқық қорғаушылардың қолына сол жақта түсіп қалған.

Тунис азаматы біздің елде Халықаралық Қызыл Крестің екі жылдық оңалту бағдарламасынан өтіп жатыр. Осы мерзімі аяқталған соң, ол еркін адамға айналады.

Британ тілшілерінің жазуынша, араб азаматы қазақ қоғамына сол күйі сіңісе алмаған. Бірақ алғашында Қазақстанда мұсылмандар көп болғандықтан, ол біздің елді жатсынбайды деп күтілген екен.

Әли Қазақстандағы медицина сапасының да төмен екенін айтып отыр. Оның жүрегі ауырады. Алайда тиісті ем-домды жергілікті дәрігерлер көрсете алмай отырған көрінеді. Әлимен бірге Гуантанамодан еріп келген екінші тұтқын Семейде жүрек ауруынан қайтыс болыпты.

Тунистік азамат Семейде тек мешіт имамымен ғана араб тілінде сөйлесетінін айтады. Одан өзге оның сырын тыңдайтын ешкім жоқ. 2016 жылдың соңында мерзімі бітісімен, ол өз еліне оралатын болады ■

Тарих

Қазақстанның батысындағы орыстанған жалғыз қала – Орал Бірақ соңғы жылдары Оралдан оң өзгерістер байқалады. Қала қазақыланып келеді. Мұны жергілікті шенеуніктердің 59 елді мекен мен 184 көшенің атауын өзгерту туралы шешімінен анық байқауға болады. Тек бір өттегенайы – басқа ұлт өкілдері биліктің бұл ұсынысымен келіспей, дау шығаруда.

«Мен түбегейлі қарсымын! Көше атауын ауыстырсақ, тарих өзгереді. Мысалы, Коловертное ауылын қараңызшы, жасы Оралдан да үлкен. Осыдан 300 жыл бұрын іргесі қаланған. Орыстар қалаған. Қазір бұл ауылдың орыстары көшіп кетті. Сырттан қазақтар келіп қоныстанып жатыр. Олардың үлесі де жоғары. Егер дауысқа салсақ, олардың (қазақтар – Ред.) жақтап дауыс беретіні және көпшілік дауысқа

КӨШЕСІ КӨРІНГЕННІҢ АТЫНДА, ҚАЗАҚ ҚАЙТІП КҮН КӨРЕР?!

ие болатыны түсінікті. Бұл дегеніңіз – азаматтардың құқығын таптау, тарихты бұрмалау», – дейді Ескі Орал мұражайының директоры Геннадий Мухин. Өйтсе де оның айтып отырған құқығы мен тарихы кімдікі екені түсініксіз. Егер әлгі ауылдың халқы қолдап жатса, онда ешкімнің де құқығы бұзылмайды, қайта халықтың пікірі ескеріледі емес пе? Елді мекендердің атауы орыс басқыншылары таңған атаудан арылып, көне есімдерін қайтарып алғаны тарихты бұрмалау емес, жаңғырту болып шықпай ма? ■

Спорт

ДАУДЫҢ БАСЫ — ДОПИНГ

Қазан айының 18-і күні Халықаралық Олимпиада комитетінің Тәртіптік кеңесі допинг қолданды деген айып тағылған қазақстандық спортшыларға – Илья Ильин, Майя Манеза, Зульфия Чиншанло мен Светлана Подобедоваға – нақты шешім шығарады.

Қазақстан ауыр атлетика федерациясының бас хатшысы Омар Мұстафиннің айтуынша, Қазақстан құрамасы осы жылдың аяғына дейін барлық үлкен жарысқа қатысу мүмкіндігінен айырыла қойған жоқ. Алдағы уақытта қазақ ауыр атлеттерін ірі екі

турнир күтіп тұр. Бірі – Малайзияда қазан айында өтетін жастар арасындағы Әлем чемпионаты болса, екіншісі – жастар арасындағы Токиодағы Азия чемпионаты.

Егер ауыр атлетшілерге тағылған айып расталып, кінәлі екендері дәлелденсе, Халықаралық Олимпиада комитетінің Тәртіптік кеңесінің құзыретіне сәйкес, спортшылар жетістіктерінен айырылады немесе сол қалпында қалады. Бірақ олар комиссия шешіміне орай медальдарынан айырылады. Бұдан басқа жазалау шаралары қолданылмайды ■

СВЕТҚАЛИ НҰРЖАН

ЕКІ ОТАН

немесе нәнге хат

Сізден маған еш пайда жоқ, ей, аға!
Аспаным бар, зәру емен саяна.
Жылап келдім, жылап өтем өмірден,
Ақсын қаным!
Шықсын жаным!
Аяма!

Аямайсың!
Аямасың білгенмін,
Сен Есікті теуіп ашып кірген күн.
Тесігінен кіжінгенмен Түрмемнің,
Жортқан Баққа ере алмайды Үрген
Мұң.

Көр қылар деп мен де ыға алман, ай,
тақсыр!
Енді менде жай қалған жоқ тайқақсыр.
Атақтарын арт жалаумен шығарған,
Көп жөреуке жасай берсін айтақшыл!

Қызармауға үйренгесін бет ептеп,
Ер басына шатыр болған етек көп.
Еңбегіңіз төте сіңген,
Жүре бер
Текесінген ақ шыбышты жетектеп.

Өншің өрлі,
Заңшың зәрлі,
Ақын шат.
Ай-һай, заман, түрсыз таққа тақым сап.
Сіз ұрсасыз, күңіренсек, аһ ұрсақ:
«Біз сияқты болмайсың, – деп, –
сатымсақ».

Тек сіздікі ордамыз бен қордамыз,
Тек сіздікі дорбамыз бен жорғамыз.
Сізбен бірге шыға алмаймыз жолға біз,
Елің – еру!
Елеңдеуші болмаңыз.

Би орнына кіл желғауыз болды абыз,
Жүрегімде – өрт,
Көзімде – күл,
Қолда – мұз.
...«Жүрек» деген бозторғайды
қорғаңыз,
«Ізгі қала» жайындағы, Сорлы Аңыз!..

Өріп шыққан құбыжық пен жалмауыз
Ар-аманат-қазынама салды ауыз.
Дегенменен абайлаңыз, армаңыз,
Қанды ауызда Сіз де кетіп қалмаңыз!

Төріңізді толтырғасын кіл кезбе,
Білінуші ед, ілінуші ед кім көзге!
Отан жайлы тебірене көрме тек,
Біздің Отан сіздікінен мүлде өзге.

Біздің Отан – өртке үйтілу, шарпылу,
Сіздің отан: басы – гу-гу, арты – ду.
Біздің Отан – өксу менен өкіру,
Сіздің отан – ыңырсу мен алқыну.

Біздің Отан – аруақ қонған бейітте,
Сіздің отан – жармақ толған сейфте.
Біздің Отан – арман бүрген Жүректе,
Сіздің отан – жалған күлген кейіпте.

Бірде орысқа, бірде шүршіт, штатқа
Бірдей бұлғап, құйрығынды ұстатпа!
Сіздің отан – қолдан соққан ұшпақта,
Біздің Отан – сордан соққан қыстақта.

Тулақ болған бұралқы мен өгейге
Ертең: «Мынау кімнің жері?» – демей ме...
Сіздің отан – Астана мен Алматы,
Біздің Отан – Арал менен Семейде.

Зәузатымның Есесінен төленген,
Сіздің отан – жасалған шарт көп елмен.
Біздің Отан – Ұлытау мен Байқоңыр,
Су орнына у жауатын төбеңнен!

Сіздің отан – алғыс, қаума... көк
орман,
Біздің Отан қарғыс, дауда жоғалған.
Сіздің отан – шетелдердің банкінде,
Біздің Отан Маңғыстауда тоналған!

Хабарың кем, біздің Отан жұтай ма?..
Сіздің отан ұттырмайтын ұпайда.
Біздің Отан – қора, мола адыра
Қалған жерде кеткен кеше Қытайға!

Біздің Отан қысқы қырда тұл қалған,
Сіздің отан күшті жырда жүлде алған.
Біздің Отан арын сатқан нан таппай
Арулардың ышқырында былғанған!

Сіздің отан атқалы тұр, жел берсе,
Біздің Отан қорғайды елін өлгенше!
Біздің Отан – мұхит асып жоғалған
Тумай туа шөккен бақсыз көрдемше!..

Біздің Отан «дана түрде» шешілген
Мыйлау заңның моншасында шешінген.
Сіздің отан – қара түрме халыққа,
Біздің Отан Ана тілде кесілген!

Сіздің отан – мөрмөр үйлер қоздаған,
Біздің Отан – бозторғайлы боз далам.
Сіздің отан ібілістер өнінде,
Біздің Отан қыл қобызда боздаған.

Біздің Отан бершімек зар тумаған,
Сіздің отан Шәддад-бақтай шулаған.
Біздің Отан – Қазақстан-бекіре,
Құлқын атты қызғылт ауда тулаған...

Жә!
Күйзелме,
Күңіренбе,
Сарқылма! –
Мола бағып отырған жоқ нар тұлға:
Қолданбаған ақыл бар-ды қартымда,
Жолданбаған хатым қалды артымда.

Сарқылмайтын жымысқы арбап, жау
іпсін,
Несібем бар, күнім бұлтқа қауыссын!
Мен шыдаймын,
Тырымды ұрлап тауыссын,
Сіздің отан жырын жырлап тауыссын!

Сәби-халқым!
Жәуентдеген құлдықта,
Мың жұт көрдің,
Шыдашы еңді Сын-Жұтқа.
Біздің Отан жеткізеді хабарын,
Ертең деген өртенбеген Шындыққа!

Қашып жатыр алдап-арбап туды алған
Зыр-зыбылдар ақша-масы туғаннан.
Біздің Отан алады Ертең Азаттық,
Тәуелсіздік Түрмесінде уланған.

Далам менің!
Орда тіккен мың атам,
Көк байрақтай аспаныңды ұнатам.
...Ешқашан да Отан екеу болмайды:
Қалады өлі Жалғыз Отан – Шын Отан!

Ұлы Отан!..
15.07.1999 ж.
Ақтау

ХАЛЫҚ ПА СОЛ ДА?..

Халық па сол да – соңында үні
қалмаған,
Өз өркендерін өздері тірі жалмаған?!
Салдақы сатқын сол болар:
Бабаның Ділін
Белінен тамған тамшыға сіңіре
алмаған!

Ордамды қанша озбырлар қиратқаны
анық,
Сұрармын кеткен құнымды Сиратқа
барып...
Пұт «құдайларды» жітірген хас
мұсылмандай,
Жұтқы байларды лақтырсақ сирақтан
алып!..

Неге мен ғана тартамын азаптың
зарын,
Кешпекпін неге арсыздың мазақ
қылғанын?!
Қазақтың қамын жемеген желөкпе
тобыр
Неліктен жеуге тиісті қазақтың
нанын?!

Алып ем нәрем халқымның қанбай
жырынан,
Дабысы қалды тек қана таңдайда
ұлыған.
Борбай құлынан,
Мансаптың НӨН маймылынан,
Қорғауым керек Арымды қандай да
ұрыдан!

Атады қашан даламның ақсырға-өн
таңы?
Шығарам қашан шыңына пәк сырды
арқалы?
Табыт-түнекке
Ұлтымның Сүлдесін таптап,
Сіңіп барады талтаңдап «тақсырлар»
Табы.

Қанды жас төгед шығып ап қия бетке
Айым,
Атады кімді жұлдыздар ұялы
оқтайын?..
Сүлделер өріп баратын Құдай Сотына,
Қалғаны хақ па жақындап Қиямет-
қайым?

Құдайсыз тобыр сол Сотта құнығы
қанып,
Тозақтың түрмелерінде шыбыны
жанып,
Отырар ма екен шыға алмай тырдай
жалаңаш
Халқымның мүрделеріне тығылып
алып?

Қарғыстың қара таңбасы кейіптерінде,
Шойынқұлақтар жүр, жандары
сейфтерінде.
...Көкірегінен Сүлдемнің тұтанар бір
күн
Сөнбеген шырақ Бабамның
Бейіттерінде!..

08.12.2001 ж.
Шынжыр

БІЗДІК АХУАЛ

Қағады, ә, балақ далада қаһандар
шаңы,
Шағала қанат самала – шаһарлар
шамы...
Үптеп кетердей үйімді жанығам елге,
Сарқылған шақта жарқылды сапарлар
сәні.

Саржасыл толқын даланы бөкені бояп
Ағатын еді,
Бүгінде мекені қаяқ?
Алыстан қайтып оралсам, бір түрлі
қырды
Езіле жаздап жүрегім, кетемін аяп.

Алдымнан аңсап шыққанда от
жанарлы ақ таң,
Аударам барлық кінәні апталарға
аққан.
...Жегім елікке су тимей қаптаған
қақтан,
Талтаңдап жанды жаншиды жат табан
батпан.

Жалама жартас бөз дала, құлама құзды
Бауырдан саумал бұрқырап бұлақ
ағызды.
...Иттің бір жұты тигендер итініп
келіп,
Сұрамай алып барады сыбағамызды!

Келгендей болам шетіне аранның
кейде,
Құсардай іштен зәр-шынын һарам бір
Бейне:
«Ұрдым да қойдым ерлігін бабаңның!»
– дей ме,
«Қасиетіне түкірдім далаңның!..» – дей
ме?..

«Уақытым жоқ жататын қайғы-мұңды
елеп,
Топылған тобыр!
Сендерден ай-күнім бөлек.
Биең қосып жүре бер айғырынды
ерек,
Айдының керек, ал маған
Байлығың керек!..»

Осылай дейді кіл сұрбет ішінен маған,
Ішімен айтқан сөзді де түсінем жаман!
Шоқиды қанша, Құдай-ау, қаңқамды
менің
Тұмсығы боқты,
Көзі оқты күшіген-заман!?.

Қаһандар шаңы елестеп қонамыз дара,
Шаһарлар шамы шағылып қара құзға
ана.
...Мына далада барлығы басқалардікі,
Өзіміздікі өзiрге –
Моламыз ғана!..

Өзірге!..
08.12.2001 ж.
Шынжыр

КӨҢІЛІНЕ КЕЛІП ҚАЛАР...

«...Біздің Дала көнбістіктен көнге
айналған төрізді,
«Единица – жақсылары» Нөлге
айналған төрізді!
Өз ұлдары өгей шығып, төрік қылды
Парызды!
Келер ұрпақ, өткен аруақ алдындағы
Қарызды!» –

Деп ем, кенет бұғып жатқан шығып
кетті тастан үн:
«Ойбай, тыныш!
Көңіліне келіп қалар басқаның...».

«Ал көнейік,
Сонда біздің кім қарайды көңілге?
Есектен де ессізденіп митыңдау да өмір
ме?!
Қанмен жиған қазынамды тегін беріп

тексізге,
Құл мен Құтан билік айтты, Абыз
гөйлер төрімде...».

Әлгі Дауыс Жанның көзін жарқ еткізді
қас-қағым:
«Ойбай, тыныш!
Көңіліне келіп қалар басқаның...».

«Біздей самас, еренсізді есі дұрыс
кекетті ел,
Сөл саңылау қалса Баста, сол мазаққа
төтеп бер.
Отан жайлы ұғымына ұрып қолын
қояды
Қотанына қасқыр ертіп келіп жүрген
көпектер!».

Тағы да әлгі үн естілді:
«Жақ жаппауын қасқаның!
Ойбай, тыныш!
Көңіліне келіп қалар басқаның...».

«Бостандықтың бозасына тойып алып
оталап,
Сөйлесе ерлер, жұрт қарайды
жанарлары боталап.
Елдің қамын жегенсініп,
Жердің Қанын қылғытад
Қызғылт күлқын,
Сұрғылт төбет,
Бозғылт ындын – махаббат».

Тап жаңағы Үн:
«Қозғау мүмкін емес Сордың тас-
тағын,
Ойбай, тыныш!
Көңіліне келіп қалар басқаның...».

«Бұл неғылған керең түйсік,
Кердең ұғым, кер сана?..
Сүйегімде Тірі ет қалса – жүл, отыңа
боршала!
Ұлы Төзім ұйықтап жатыр біздің мең-
зең далада,
Селт етпейтін, көзін ойып, тілін кесіп
алса да».

Тастың даусы түр естіліп:
«Жағыңды енді ашпағын,
Ойбай, тыныш!
Көңіліне келіп қалар басқаның...»

«Менің жерім қаза-қаза көрге айналған
сықылды,
Жиған ырзық-несібесі көңге айналған
сықылды.
Өлікті де ұйқысынан шошытардай
кешегі
Көрген Түсім, шыныменен, Өңге
айналған сықылды».

Тастың даусы қатты шықты:
«Ойлау керек бас қамын,
Ойбай, тыныш!
Көңіліне келіп қалар басқаның...».

«Зорға жеткен Азаттығым ғасыр
жалғап ғасырға,
Бұлың етіп жоғалардай үрейленем,
расында...
Бабалардың Сүйектерін сатып байып
алғандар
Тойлап жатыр
Болашақтың Моласының басында!...».

Боздап қоя берді кенет менің Басыр
Аспаным:
«Тыныш, ойбай!
Көңіліне келіп қалар Басқаның...».

Тағы сөйлей бергенімде, тасты алды да
Аспаным,
Тас төбемнен ұрды ақырып:
«Үні өшкірдің шаш қанын!...».
Мылжа-мылжа болар деп ем қор
көңілім, пәс төнім,
Қалды қағып әлгі тасты **ШЫҢЫ
ҚАРЛЫ АСҚАРЫМ!**

«Енді өзекке қол сұғуға хақысы жоқ
Басқаның!..» –
Аспан астын кетті шарлап
ЕСКІРМЕЙТІН ЕСКІ ӨНІМ!

17.11.1996 ж.
Ақтау шәрі

БАБАТҮКТІ БОЗ ДАЛА
Бабатүкті боз дала,
Көгесем қыр,
Былтырғыдан жусаның неге селдір?..
Өзің жайлы мұңым көп көкіректе,
Жеңілдер ме біреуі, төлесем қыр?

Көк бұталар көктемде шулап шығып,
Жаз өтпей-ақ құрыды құрап шыбық.
Шыт-шыт болып сортаң жер
жарылады,
Күнде қалған, мәселен, тулақ сынып.

Қыр еріні кезеріп шаңы шығып,
Қол созады құрайлар жанұшырып.
Күлтілдейді көк сағым көкжиекте,
Сол баяғы жеткізбес алыс үміт...

Бабатүкті боз дала, көгесем қыр,
Можап қапты жел мүжіп көне сеңгір.
Тапқан шақта бабамыз жаудан жазым,
Көзде кеткен ең соңғы елес ең бір.

Кемиек құм шығарса кемсиген үн,
Замананың болжаймын керсигенін.
Келген сайын қия алмай жылап кетем,
Мен де сені бабамнан кем сүймедім.

Сексеуілдер сөккенде көбе-күйді,
Күйді тындап қабағын төбе түйді.
Күйреп қалған қырдағы күмбездерге
Елден бұрын аятты жел оқиды...

Бабатүкті боз дала-ай,
Көгесем қыр,
Көгіңдегі қайда әлгі ересен нұр?..
Ағам байғұс кіш-кіштеп бес ешкісін,
Тезек таппай даладан жеңешем жүр.

Қалар ма екен, шынымен, қыр оянбай?
Саған қызмет қылады кім аянбай?...
Топырақты жын қағып кетті дейді,
Құйын болып,
Қорлыққа шыдай алмай...

Рухынды қай зауал құртқан езіл?
Отырамын соны ойлап жұртта мезіп.
Мерез басқан төніңді көрген кезде,
Аспаныңнан кетеді бұлт та безіп.

Бабатүкті боз дала-ай,
Көгесем қыр,
Перзентің боп қолтықтан демесем бір.
Сені ойласам,
Жау да жоқ жарғыласар,
Ылғи елес-сұлбамен егесем кіл.

Кім тілектес, білерміз, кім білектес,
Бұл түрінді көрсе тек жын дір етпес.
Сосын
Сенің қаныңды ұрттап ішкен
Миғұрттардың мыңғыры дыңғыр
етпес...

Кентке қашқан боз үйлер дөдегелі,
Малдан ада қырпуы, төбелері...
Сені сұмдық аяймын, жазған далам,
Одан басқа қолымнан не келеді?!

Бабатүкті боз далам,
Көгесем қыр,
Жұбатармын жүректі не десем бұл?..
Біз де – заман тұтқыны...
Жапандағы
Жалғыз бостан – ақ киік, сен есен жүр!

Көз жазып қап жөңкілген көп еліктен,
Ақ сағымның соңынан неге еліккем?..
Қалғып кетем түрмемде...
Түсімде ылғи
Қашып бара жатады төбе біткен...

Өң менен Түс ойнатып санамда жай,
Құбылады, Құдай-ай, заман қалай!
Қашып кеткен көп төбе
Тауларды ертіп,
Көшіп келе жатады маған қарай!..

Бабатүкті боз дала-ай...
05.05.1997 ж.
Шынжыр қыстағы

**БОЗ ДАЛАМЕН
БАҚҮЛДАСУ**
Кетті есерлік, оралды есті шағым,
Жарамайды бізге енді ескі сарын.
Пенделіктің тойына тойып болдым,
ЖАР Жұпарын сағынам, ДОС
Құшағын!

Келемін мен көзімнен өн шықтатып,
Етегімді жалайды қаншық-бақыт.
Қаншық-бақыт дегенім – пенделік мұң,
Бөрі мәнсіз, тағар шен, таңсық тақыт.

Шер толғандым, жатса да құпталған
боп,
Астары мен қатпарын ұққан жан жоқ.
Көрдім бөрің, өткіздім жүрегімнен,
Мен қарайлар жалғанда түк қалған
жоқ.

Тек, боздала... шомылған боз мұнарға,
Сені Төңір бақида кез қылар ма?..
Осы сурет қинайды-ау қимасым боп,
Көз алдымда тұрып ап көз жұмарда.

Боз даламнан басқа енді қимасым жоқ,
Қалады, рас, ұл-қызым мирасым боп.
Ал Отанның қайғысы – бақида да
Жыртып шығып жүректі, миға
сінбек...

Істейтін іс қалмады ақынға түк,
Жақтым бағым, жүректі лапылдатып.
Фөни менен бақидың шегарасын
Өр дем сайын келемін жақындатып.

Бағыштасам ақырғы сөзді ЖАРҒА,
Бір қарармын артыма көз жұмарда.
Жаным – ХАҚҚА аманат,
Төнім – тақта,
Тербетеді боз далам боз мұнарда...

08.02.2008 ж.
Шынжыр

**КЕҢСЕДЕГІ КЕСІР
ЖЫР**
Мынау кеңсе қай кеңсе, мөрмөр кеңсе,
Енгізбейтін есігі аңғалды өлсе.
Кеңселердің желкесі күжіреймек,
Кер заман мен шерлі адам кермар
келсе.

Жорға ғой деп жүргенім китің шығып,
Қорамда үрген көпек көп итімсініп.
Қор боласың бұл жерде «итің шығып»,
Сілеңіне батырса қи-тіршілік.

Ел-жұртымның ауғасын құт басынан,
Құтыла алмай заманның жұтпасынан,
Мен де кірем кеңсеге ағам бар деп,
Ұстап тұрған дәуреннің тұтқасынан.

Тар санасын жау менен жат тұсаған,
Теуіп тыққан қалпы бар қап құсаған.
Тура барсам, танымай дүрдиеді
Той-топырда арқамнан қаққыш ағам.

Қамдайтыны – қашан да құт-қара бас,
Қарын болып бойына жұқты арам ас.
Құны қымбат жиһаздың тасасынан
Қандасына күледі ол тұт жалаңаш.

Күлмей енді, өле ме қандасына?
Қазына бар қымтаған қамбасына!
Бөлтеберден сиқында айырма жоқ,
Байлық басып жататын жамбасына.

Қаһарланса жын шашқан кәрі бура,
Жалынуға қорқасың, жағынуға.
Ел мен жердің ырзығын жатқа сатып,
Енді аз жүрсе, дайын тұр жарылуға.

Шаруасы жоқ, кетсе де ұлтың құрып,
Тұрқын танып тынасың, құлқын біліп.
Мен де амалсыз шылымын тұтатамын,
Ішім жылап тұрса да, сыртым күліп.

Екі етпейсің, кәр қылса бұл ағаңыз,
Шойын езу, гүрзі қол, міне, нағыз.
Мұндай аға менде де, сенде де бар,
Мекенжайын, ат-жөнін сұрамаңыз.

Бір тамырдан озалда дүрегенмен,
Бөлек бол деп қабірден тілер ем мен.
(Хал мүшкіл-ау, қапыда көзін салып,
Өзін танып қойса олар бұл өлеңнен...).

Хал-жайы осы ел сенген ұлығыңның,
Қамытына жегілген құл-ұғымның.
Қиналасың әлдебір обыр келіп,
Майын сорып жатқандай жілігіңнің...

Жоғарыдан кәр төксе қыли жендет,
Жорғаламақ алдында құл имендеп.
Қыли жендет желкесін қырыққанша,
Үстелдерде бықсиды кіл үйген боқ.

...Есігімде шиқылдап топса-шыдам,
Ұңғыдағы кей-кейде оқша ашынам.
Бұзып, мола салғым кеп кетеді-ай бір,
Кеңсе көрсем ақ мәрмөр,
Боқ сасыған!.

28.01.1998 ж.
Ақтау шәрі

Әлемнің жеті кереметін жаз десе, «Мысыр пирамидалары», «Зевс мүсіні», «Аспалы бақ» сынды ежелден келе жатқан ескерткіштерді тізбектеп бересіз. Әрине, бұл сіздің жауабыңыздың жүз пайыз дұрыс екенін көрсетеді. Дегенмен сіз бен біз білмейтің, тіпті, біз тізбектеп беріп жүрген жеті кереметтен де керемет жетілік бар.

1. Көру

Туа біткен қос жанарыңыз – сіздің ең бірінші кереметіңіз. Айналасын көріп, бағыт-бағдар жасай алу барлық адамға бұйыра бермейді. Сіз білетін әлемнің жеті кереметін суреттен көрмегеніңізде, тіпті, ол жетілік туралы тамсана да алмас едіңіз. Сондықтан көру мүшеңіз болмағанда, сіз аталған кереметтерді көрмес те едіңіз...

2. Есту

Жеті кереметтің бірі – есту. Сіз көруден бұрын естисіз. Есту арқылы сол ақпарат жайында қызығасыз. Қызыққан дүниеніңізді көру үшін жердің шетіне де баруға дайынсыз. Есту арқылы кеңес аласыз, көңіліңізді аулайтын әуендер тыңдайсыз. Ал бұл – сіздің шаттыққа толы өміріңіздің бір бөлшегі.

3. Түйсік

Адам көргені мен естігенін түйсік арқылы түйсінеді, түсінеді. Түйсік арқылы өзінің қажеттілігін жасайды. Әлемнің жеті кереметін көрсеңіз де, естісеңіз де, олар жайында санаңызда аз да болсын түйсік болмаса, оны сіз «керемет» деп айта алар ма едіңіз?..

4. Дәм

Тіршілік көзі ретінде алдыңызға келген астың дәмін тата алмасаңыз, сіздің құлтемірден (робот) айырманың жоқ. Әлемнің және адамның жеті кереметінің бірі – осы дәм. Дәм арқылы ағзаңызды қанағаттандырып қана қоймай, көңіліңізді де бір қалыпта ұстай аласыз.

5. Сезіну

Ең ұлы әрі ең керемет дүние – сезіну. Кез келген дүние, қоршаған орта адамға қай жағынан болмасын әсер етеді. Ал осы әсерді іштей қабылдау, оған жауап беру – сезімнің қасиеті. Сезіну арқылы жақсы көреміз, жиренеміз, қуанамыз, жылаймыз.

6. Күлу

Өміріңіздің ұзақтығына кепіл бола алатын алтыншы керемет – күлу. Күлу бақытты болуға жетелейді. Күнделікті күлкі адамның өзіне ғана емес, айналасына да әсер етеді. Сіздің мейірімді әрі күлкіге толы жүзіңізге қарап қаншама адам үлгі алады. Ал бұл, сіздіңше, керемет емес пе?!

7. Сүю

Әлемді құтқаратын – махаббат. Ал сүю де – осы махаббат. Адам сүю арқылы өзгеге бақыт сыйлайды. Біреуге бақыт сыйлау – кереметтің ең ұлысы.

Әлемде адам қолымен жасалған керемет деп атауға болатын көптеген ескерткіш пен нысан бар. Бірақ олар біз айтып отырған жетіліксіз керемет бола алмас еді.

Өз әлеміңіздегі жеті кереметіңізді сақтаңыз!■

17-БЕТТЕГІ МӨР

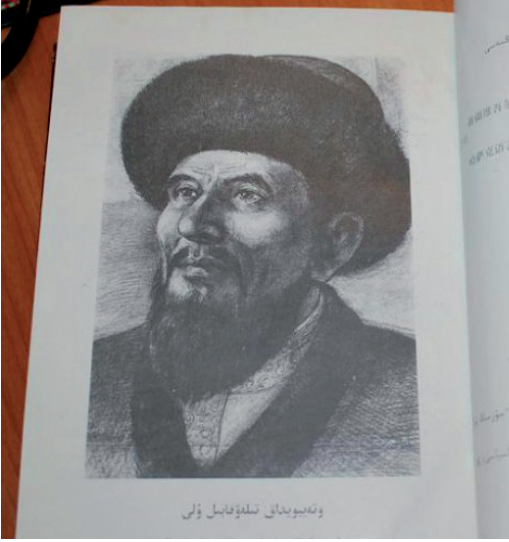
«Кітап» – араб тілінен аударғанда «жазба», түрік тілінен аударғанда «дәптер» деген сөз. Барлық ғылым кітап арқылы тарайтындықтан, ол – мәдениеттің ретрансляторы. Сондықтан біз кітаптың қоғамдағы мәнін, мәдениеттегі нәрін ауызға алғанда, ол қайнардың сарқылмас көзіндей екенін айтамыз. Адамзаттың рухани ой-өрісін байытатын кітап атты асыл мұраның қасиеті мен құндылығын бағалау, түйсіну – әрбір оқырманның негізгі міндеті.

Заман ағымына қарай электронды кітаптар шыға бастағанымен, олар баспадан шыққан, иісі аңқыған кітаптардың орнын баса алмайды. Кітапханалардан оқуға кітап алып, оны құныға ашсаңыз, мөрге көзіңіз түседі. Бұл қандай мөр? Бұл – әрине, сол кітап тұрған кітапхананың жеке мөрі. Мөр кез келген жерге қойыла бермейді. Неге? Мұны көпшілігіміз біле бермейміз. Сөйтсек, мөрдің де қойылу заңдылығы болады екен. Ол кітаптың қай жеріне, қай бетіне қойылады? Біз соның сырына үңіліп көрдік.

Бұл дәстүр ерте заманнан бері жалғасып келеді. Кітаптар қағазға басылғаннан бері, олардың түптеу пішімі 4 беттен 4 рет, яғни барлығы 16 бет боп белгіленген. Осы 16 бет бұрындары автор шығармасының бір беті боп саналған. 17-беттен бастап кітаптың екінші бөлімі басталатын болған.

Егер автор, кітаптың атауы, кітапхана мөрі басылған бөлім, яғни алғашқы 16 бет жоғалып, жыртылып немесе сызылып қалған болса, оны 17-беттегі мөр арқылы анықтауға болады. Сонымен қатар дәстүр бойынша 17-бетте кітаптың түгіндеу нөмірі қойылған екен ■

АУРУДЫҢ ҚАЗАҚША АТАУЫ

Шипагерліктің негізін қалаған ғұлама ғалым, медицина, философия, астрономия салаларының дамуына сүбелі үлес қосқан Өтеубойдақ Тілеуқабылұлының қазақ тарихында алар орны айрықша. Оның «Шипагерлік баян» еңбегі – өз дәуірінің жемісі ғана емес, бүгінгінің де баға жетпес құндылығы. Аталған кітаптағы тілдік, тәрбиелік дүниелердің алатын мәні мен маңызы ерекше. Бүгін осы кітапта жазылып кеткен қазіргі кей ауру түрінің ежелгі атауларын назарларыңызға ұсынамыз.

Жарғышылық – хирургия
Сор буын – ревматизм
Кекжиме – менингит
Шалқатпа – сіреспе
Ұрғашылық аласталғы – гинекология
Жұқпа шоғыр – инфекция
Ақтақ – белсіздік
Қондық буылма – истерия, талма ауру
Бөртімдік – реакция
Құрысқақ – кальций дәруменінің жетіспеушілігі
Есаландық семірулік – кретинизм
Безбен – ангина
Қорқұлақ – «С» дәруменінің жетіспеушілігі
Дуылдама – аллергиялық қышыну
Хорасан – шешек
Қатпа қадақ – өкпе туберкулезі
Күл – дифтерия
Дүлше – теміреткі ■

АРҚАНЫҢ ТАҢДАУЛЫ

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ

ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН АКАДЕМИЯСЫ

Мекенжайы:
Қарағанды қаласы,
Пичугин көшесі, 259-үй
Байланыс телефоны:
8(7212)47-50-69

Арқа

Ақшамы

аймақтық қоғамдық-саяси газет

Айына 4 рет шығады

Меншік иесі:

«Кент» Баспа үйі» ЖШС

Директор:

Умуджан БЕКИМОВА

Директор орынбасары:

Айткүл ОМАРОВА

Бас редактор:

Жанат ЖАНҚАШҰЛЫ

Жауапты хатшы:

Ерболат ЕРБОЛҰЛЫ

Тілшілер қосынының жетекшісі:

Нұрлыхан ҚАЛҚАМАНҰЛЫ

Компьютер орталығының жетекшісі:

Алена МЕДВЕДЕВА

Кезекші редактор: Назира БАЙНАЗАР

Редакция мекенжайы:

Қарағанды қаласы, Н.Әбдіров даңғылы,
44/2; 312-кеңсе

Байланыс телефоны:

8 (701) 177-66-01, 8 (775) 784-92-34

Электронды пошта:

akshamy@mail.ru

Таралымы:

4000 дана

Газет Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі Ақпарат және мұрағат комитетінде тіркеліп, тіркеу туралы №13477-Г куәлігі 29.03.2013 жылы берілген.

Газет «Арқа ақшамының» компьютер орталығында теріліп, беттелді.

Газетте жарияланған автор пікірі редакцияның көзқарасын білдірмейді. Жарнама мазмұнына жарнама беруші жауап береді.

Газет «Қарағанды Полиграфиясы» ЖШС баспаханасында басылды. Қарағанды қаласы, Ә.Ермеков к., 33-үй